

děti. Všechno bylo marno, stará říše římská nebyla k pádu přivedena zvenčí, nýbrž byla zevnitřku na venek germanisována: nejprve byli Germáni usazeni jako dělníci; odtud vzestupovali, stávali se úředníky, důstojníky, posléze veliteli a vládci. Zajisté také oni byli zevně romanisováni, ale říši nadále ráz vtiskl duch germánský. A co platilo pro minulost, platí i pro přítomnost a budoucnost.

-r.

Naše statistika po válce.

Napsal doc. Dr. Dobroslav Krejčí.

Doufáme všichni, že kýžený konec války přece už se blíží, a začínáme pomalu uvažovati, co bude nám v různých oborech činiti po ní. Zejména ovšem v oborech hospodářských. Bylo by sic i v těchto oborech zajisté předčasno, dělati nějaké dalekosáhlé plány podrobné. Budeť tu především záležeti na tom, jaké předpoklady i pro hospodářskou činnost sjednají ti, kdo při věkopamátném projednávání míru budou přetvořovati mapu Evropy. Ale aspoň povšechně, v mezích všeobecných předpokladů každé činnosti hospodářské, od konečných výsledků války nezávislých, jest možno i záhodno činiti již nyní plány, jak nejlépe uvéstí zas do svých kolejí, co z nich válkou přirozeně bylo vysunuto. Po nejedné stránce pak nás válka poučila, že dosavadní ty koleje nebyly vesměs správné i zdravé, i jest pak ovšem tím více nutno přemýšletí včas, v čem a jak dlužno po válce zabočiti na dráhy lepší a zdravější.

Tak je tomu i ve statistice. (Slovem »statistika« naznačuji zde a zpravidla i v dalším onu stránku činnosti našich úředních i neúředních statistiků, která organisuje a provádí pracné a často nevděčné sbírání i sestavování statistických dat, nikoli mnohem vděčnější používání jich.)

Tak jako na tolik jiných oborů lidské činnosti, měla válka i na tuto statistiku vliv ve dvou zcela protichůdných směrech: Někde činnost tu velmi podstatně omezila nebo dokonce zastavila, jinde naopak vyvolala činnost značně zvýšenou neb i usilovnou práci na poli zcela novém. Leckde pomohla nám válka dokonce i ke statistice, po níž jsme dříve jen marně toužili.*) Každým

*) Tak na př. v naší Zemské statistické kanceláři (z jejíhož nečetného personálu již 14 členů odešlo bránit vlasti) zastavila válka vydání celé řady publikací, již téměř hotových (na př. o vnitřním i vnějším stěhování podle výsledků sčítání z r. 1910 a o saisonním vystěhovalectví 1913, o některých družích obecních podniků, o sprostředkování práce a stravování r. 1911—1913, o museích a j.), ochromila důležitá šetření zdárně pokračující (na př. o financích všech obcí za r. 1912, o chudinství a j.), ale vyvolala velmi usilovnou činnost v řadě jiných oborů, zvláště ve statistice hospodářské; zejména pomohla kanceláři k velmi podrobné statistice osevu, tomuto základu sklizňové statistiky, jenž vyšetřen zas jednou důkladně od obce k obci a dům od domu. Bohužel však není možno výsledky mnohých z těch prací po dobu války učiniti přístupnými veřejnosti.

způsobem vyvolala v mnohých oborech zvýšený pocit potřeby řádné a spolehlivé statistiky, zejména ovšem v oborech dotýkajících se války samé, jejích obranných prostředků nebo výživy a zaopatření vojska i obyvatelstva vůbec. Tu i mnozí, kteří jindy s úsměvem neb i s pohrdáním dívali se na statistiku jako na hříčku, vážné muže práce jen zbytečně obtěžující, počali se úzkostlivě ohlížeti po nějaké věcné, číselné, statistické opoře pro řešení tak vážných otázek, najednou je přepadnuvších. Dvěře i telefon statistických kanceláří byly silně obléhány. Nejen representanty veřejné správy, jimž vážná doba ukládala rychlé a nové řešení starých i nových těch otázek, ale i muži praxe, praktickými obchodníky, zemědělci i továrníky. Jedni toužili znáti co možná přesně rozsah skutečné potřeby i spotřeby různých předmětů, druzí velikost jejich produkce nebo zbývajících zásob, třetí prameny nebo zásoby materiálu a různých nutných pomůcek pro svoji výrobu, uzavřením hranic vysunutou z vyjetých kolejí neb odtrženou od dosavadních pramenů oněch svých nezbytných předpokladů atd. atd. Najednou byl by každý chtěl mít statistiku co nejdokonalejší. Měla vědět o všem a všechno, přesně a spolehlivě. Před tím však, v dobách míru, v těchže právě kruzích — až na nečetné vzácné výjimky — narážel zpravidla každý pokus o rozšíření nebo zdokonalení naší statistiky na více méně prudký, přímý nebo skrytý odpor neb aspoň na »passivní resistenci«, neporozumění, neochotu, výsměch.

K této části pak patřili bohužel dříve i mnozí z těch mužů praxe, kteří se nyní tak usilovně domáhali u statistiky potřebných informací: jakožto poslanci, členové různých zastupitelstev i politických neb odborných organisací bránili sebe i jiné před »obtěžováním« statistikou, a jakožto soukromníci buď prostě nepodávali vyžadovaných na nich pro statistiku dat anebo je podávali ledabyle, neúplně neb i vědomě nesprávně. Zapomínali, že statistika sama svých dat nedělá a dělati nemůže, nýbrž jen je sbírá a sestavuje, že její poměr k veřejnosti čili k nejširším kruhům všeho obyvatelstva je čistě vzájemný: jen tenkrát může statistika veřejnosti svými daty ochotně posloužiti, když dříve veřejnost a všichni její členové posloužili svými daty jí, a jak správná data jí ta veřejnost půjčí, jen tak správná jí ona zas může vrátiti!

Již tedy v těchto všech směrech můžeme z války čerpati vážné poučení. Všichni bez výjimky. Jak ohromnou bylo by mělo cenu pro obranu vlasti, pro vedoucí i výkonné orgány veřejné správy, pro kruhy výrobní a obchodní i pro veškeru veřejnost, kdyby byla v těžkých těchto dobách naše statistika mohla na každou otázku jí kladenou dáti ihned přesnou a bezpečnou odpověď! Ale nemohla-li jí vždy dáti, nebylo to zpravidla vinou její. Vedoucí orgánové všech našich statistických úřadů mají plno zápalu pro svou věc, plno touhy dovést ji jak možno k největšímu rozkvětu, kvantitativně i kvalitou svých dat, plno ochoty posloužiti výsledky svých prací co možná nejširším kruhům pracovníků na hospodářském, kulturním nebo mravním povznesení lidstva; přirozeně snaží se tedy ode dávna rozšířiti svou práci — sbírání správných statistických údajů — na pole co nejčetnější a dospěti všude jak možno nejbliž ke svému cíli, plné statistické pravdě. Také snad schopností k tomu nelze jim spravedlivě zcela upíráti. Ale sami, bez pomoci cizí — zákonodárství, veřejné správy i obecnstva — jsou malomocní. Jak jinak byla by vybavena naše úřední statistika, jak jinak byla by mohla v kritických dobách válečných všem posloužiti, kdyby jí bylo včas dalo zákonodárství pevnou oporu, veřejná správa dostatečné prostředky a obecnstvo správné odpovědi na její dotazy!

Po válce však bude potřeba řádné statistiky snad ještě naléhavější než za ní. Teď konečně vede nás železná nutnost sama. Nutí nás často i v hospodářských věcech tam, kam bychom při svobodném rozhodování dle poučení statistiky snad nikdy nešli. Ale po válce bude právě nutno rozumem vybíráti v mnohém nejvhodnější cestu k rychlému jak možná zahlazení hospodářských, sociálních i jiných ran, s válkou nutně spojených. Bude nutno na nesčetných polích nově organisovati, nově upravovati, uváděti v soulad s novými poměry. A má-li se to dít opravdu rozumem, ne toliko intuicí, tak často na scestí vedoucí, bude proto potřeba mnoho statistiky, staré i nové statistiky. Jen ta může na většině těch polí dáti rozumu pevnou oporu pro rozhodnutí nejsprávnější, bezpečně k cíli vedoucí. Proto bude především potřebí sečísti po válce znovu sám základ vši hospodářské i jiné činnosti ve státě, jeho obyvatelstvo, zjistiti jeho nové rozvrstvení, účinky války na ně atd.; ale bude potřebí též velmi bohaté statistiky hospodářské, politické i sociální v užším slova smyslu.

Ovšem musí to býti vesměs statistika řádná, poctivá a pravdivá. Nepoctivá, nepravdivá vždy spíše škodí než prospívá — v těžkých dobách po světové válce by škodila dvojnásob. Neboť pak každý náš chybný krok bude znamenati nejen přímé poškození našich zájmů v přítomnosti, ale zpravidla i předstížení nás sousedy lépe informovanými, tedy těžko napravitelnou škodu také pro budoucnost.

Jest tedy každým způsobem svrchovaně žádoucí starati se již nyní, abychom měli včas co nejhojnější informace ve všestranné, poctivé a pravdivé statistice. Za tím cílem musíme upřímně a včas pracovati všichni, komu jde opravdu o to, aby naše země rychle se opět povznesly, nežůstaly ve směru kulturním i hospodářském — a tudíž arci také politickém — za jinými.

Čeho jest k tomu zapotřebí?

1. Především dáti veškeré statistice u nás **pevný právní základ**. V moderním právním státě těžko může trvale prospívati jakákoliv instituce, postrádající pevného právního základu. U nás však — divno dost — statistika jako celek takového základu dosud nemá. V řadě jiných států je zvláštními zákony upravena všeobecná občanská povinnost, poskytovati statistickým a po případě i jiným úřadům za jistých podmínek všeliká data statistická, jimi požadovaná; zákonně určeny jsou nejen podmínky a meze této povinnosti, ale i tresty na porušení její, spáchané buď odpíráním dat těch nebo vědomým podáváním dat neúplných neb nesprávných. Teprv takovýmto t. zv. statistickým zákonem zjednává se moderní statistice v právním státě pevná půda pod nohama: přestává být buď výronem policejní moci státní nebo snůškou dobrovolně poskytovaných, tedy zpravidla neúplných a těžko kontrolovatelných údajův. Zároveň pak chránív takový zákon i občanstvo, nejen zmíněnými přesnými mezemi a podmínkami oné všeobecné povinnosti, ale i jasnou a trestně zabezpečenou záповědí všelikého zneužívání statistických dat, také k účelům fiskálním; tím pak zase se co nejvydatněji pomáhá statistice k větší vnitřní ceně, neboť obava před zneužitím poskytovaných dat, zvláště v oboru statistiky hospodářské, zejména pak před využitím jich pro berní šroub, jest největším nepřítelem pravdy statistické.

Takový »statistický zákon« mají už od let i mnohé státy, jež nijak nejsou považovány za nejvyspělejší, na př. i Bulharsko

U nás však je podobná zákonná opora dána jen několika speciálními zákony několika speciálním úkonům statistickým, najmě občasnému sčítání lidu (zák. z 29./3. 1869 č. 67 ř. z.) a dosud jedinému sčítání zemědělských a živnostenských závodů (zák. z 25./3. 1902 č. 56 ř. z.). Mimo to je zákonně upravena u nás ještě statistika obchodu zahraničního (zák. z 26./6. 1890 č. 132 ř. z.) a t. zv. meziobchodu (t. j. našeho obchodu s Uhrami, císař. nař. z 21./9. 1899 č. 176 ř. z.). Ale jinak se jen tu a tam v některých zákonech za jinými, nestatistickými účely (hlavně k vůli provádění dohledu) ukládá jistým sdružením, ústavům neb jednotlivcům povinnost podávati občas správním úřadům jisté zprávy a výkazy; povšechně však jsou všechny naše statistické úřady a kanceláře — státní i zemské i obecní — snad ve všem jiném odkázány jen na dobrou vůli občanstva a na výpisy z úředních spisů, pro jiné účely sdělaných. Že pak nemohou činiti zázraků, je samozřejmo.

Proto již od patnácti let, jakmile jsem z praxe seznal tuto slabinu také naší zemské statistické kanceláře a dočetl se o »statistických zákonech« jinde, upozorňuji při každé vhodné příležitosti na potřebu takového zákona také u nás. Dosud bohužel marně. Jen na Moravě zásluhou milého mého odchovance ve statistice, prof. Dra Engliše, byl loni přijat na sněmu jeho návrh statistického zákona zemského. (Bližší o něm v Obzoru Národoh. 1915 str 46.) Nyní konečně — doufejme — nouze naučí také jinde u nás Dalibora housti. Má-li v době poválečné statistika splniti svou úlohu, nesmí se rozhodující kruhy nadále rozpakovati a musí jí především opatřiti takovou pevnou základnu zákonnou. Co možná širokou. Měla by zahrnovati vše, co vhodný odborný orgán se schválením příslušné nejvyšší instance správní uzná za vhodno statisticky vyšetřiti. A sloužiti by měla všem statistickým úřadům, odborům neb kancelářím, šetření taková provádějícím, ať státním, zemským, komorním, okresním neb obecním.

Doba je pro vydání takového všeobecného »statistického zákona« u nás teď nesporně vhodná. Potřeba řádné statistiky jest a bude mimořádně zvýšena, obtíže s parlamentárním projednáním odpadají, rovněž jako pochybnosti kompetenční, — tito jinak jistě nevítaní průvodčí války mohli by zde prospěti dobré věci. Krátké císařské nařízení, po úradě s odborníky-statistiky opatrně stylisované, věcně o cizí »statistické zákony« se opírající a cizích zkušeností s nimi využívající, ale také naše zvláštní poměry, zejména též dvojakost naší veřejné správy — státní a autonomní — náležitě respektující, mohlo by býti v krátké době vydáno a přinésti nejen veškeré statistice u nás dávno želaný a velenutný předpoklad netušeného rozkvětu, ale i našemu hospodářskému a sociálnímu znovuzrození po válce nesmírné požehnání. Nutno jen, aby se s vydáním jeho dlouho neodkládalo. Má-li míti plnou praktickou cenu, musí přijíti včas, co nejdříve. Ať tedy neotálejí ani rozhodující kruhy, ani ti, kdož mají příležitost je na věc upozorniti!

2. Druhé, čeho je k vytknutému cíli nutně potřebí, jest náležitá **organisace statistiky** (v hořejším smyslu) samé, tedy vhodná organisace sbírání potřebných statistických dat u nás. To zahrnuje:

- a) Pevný, jednotný, cíle vědomý plán;
- b) vhodné rozdělení úloh mezi jsoucí tu již úřady, odbory neb kanceláře statistické, doplněné dle potřeby ještě novými, a
- c) náležitě vypravení všech těchto výkonných orgánů statistických, tak aby byli s veliké úlohy je čekající.

ad a). Plán měl by býti sdělán co možná důkladně ale i rychle na několika poradách zástupců všech našich statistických orgánů se zástupci hlavních odvětví veřejné správy, ovšem také samosprávy, pak se zástupci českých hospodářských organizací i zástupci vědy. Ne mnoho osob, ale ze všech oborů a jen nejlepší odborníci; žádní zástupci parádní, žádné parádní řeči. Vynikající předseda, konciliantní, ale pevný, energický, sám znalostí

věci imponující. Několik speciálních referentů-statistiků s korreferenty-odborníky. V první schůzi povšechný plán, rozdělení na odbory, volba referentů i korreferentů, eventuálně kooptace dalších členů.*) Pak brzo zvláštní schůze jednotlivých odborů, načež v závěrečné schůzi plena — třeba několikadenní — důkladně probrati usnesení odborů, uvést je vzájemně v soulad i do náležitého poměru a sestaviti tak onen pevný, jednotný, cíle vědomý plán veškeré úřední statistiky u nás pro první leta po válce, po případě již i za ní. Hlavní úkol: Stanoviti, co se má statisticky zjišťovati, v jakém pořadí, v jakém nejméně rozsahu a jakými methodami. Při tom nespustiti nikdy s očí cíle především praktické: aby byl statistikou sjednán včas a co možná spolehlivě pevný základ pro všestranné znovupovznesení našich vlastí. Nevyhýbati se sice zásadně úkolům theoreticko-vědeckým, ale nezanedbávati k vůli nim nikdy oněch cílů praktických. Pamatovati též na nezbytnou pružnost celého plánu; musí se dáti kdykoli snadno rozšířiti neb omeziti dle nastalé potřeby.

ad b) Na těchže poradách dlužno dále rozdělití úlohy, určití přesně, kdo a pokud kdo má to které šetření prováděti.

Plán musí arci býti jednotný, má-li se pracovati účelně a úsporně; ale provedení jeho nemusí a ani nesmí býti svěřeno vždy jednomu orgánu ústřednímu, má-li tu výsledek býti včas a co nejspolehlivější. Centralisace je ve statistice jen částečně nutna a výhodna: co do plánu, vůdčích zásad a konečného spracování výsledků. Ale při vlastním sbírání materiálu a — co je hlavní — při jeho účelné kontrole, často i při jiných částech technického spracování (dépouillement), centralisace neprospívá, nýbrž škodí. Čím dál od původních zdrojů dat jest orgán je sbírající, třídící, kontrolující, revidující, opravující neb doplňující, tím hůř pro věcnou správnost a tudíž pro veškeru cenu výsledků. Sebe krásnější plán, sebe odbornější řízení a sebe duchaplnější vědecké spracování výsledků statistiky ztrácí veškeru cenu, jsou-li základy její — čísla sama — věcně nesprávná. Proto musí naše statistika — a zejména statistika státní v mnohých svých oborech — příště nepoměrně víc než dosud klásti váhu na tuto věcnou správnost svých dat, tudíž na důkladnou kontrolu sbíraného materiálu. Ne chrliti jen spousty čísel a »zodpovědnost za věcnou správnost jich přenechávati beze všeho těm, kdo data poskytli.«**)

*) Na téže schůzi mohla by nejúčelněji býti připravena také osnova císař. nařízení se »statistickým zákonem« po smyslu hořejších vývodů i prvního průvodního nařízení k němu.

**) Těmi asi slovy mi před lety replikoval a zároveň prozradil stanovisko aspoň části našich říšských statistiků vynikající člen jich, když na jeho výtku, že některé publikace našeho Zemského stat. úřadu vycházejí příliš pozdě, jsem namítal, že víc než na množství publikací, a nejde-li jinak, i než na včasnost jich, kladu vždy váhu na to, bychom neopomenuli ničeho, čím by i za těžkých našich poměrů a bez »statistického zákona« mohla se zvýšiti vnitřní pravdivost našich čísel a jejich úplnost.

Ona nutná kontrola statistického materiálu provádívá se zpravidla na dvakrát: jednak pomocí různých oněch nestatistických orgánů místních (c. k. okresních hejtmánství, okresních výborů, obecních starostů a p.), jichž prostřednictvím se materiál sbírá, jednak ve statistickém orgánu sbírání řídícím samém. Zkušenost učí, že na onu první, nestatistickou kontrolu samu o sobě příliš spoléhati nelze. Orgánové, jimž statistika sama je cizí a kteří jsou zpravidla jinými, vlastními pracemi víc než dost zaměstnání, jen zřídka a neradi se sami pouštívají ještě i do věcné kontroly statistických dat, jichž samo sbírání je jim obyčejně nevítanou obtíží. Proto hlavní břímě nutné kontroly spočívá vždy na bedrech statistického orgánu, který sbírání materiálu řídí. Teprv když on dovede vystihnouti jeho vady a vrací jej oněm prostředníkům k opravě neb doplnění, když dovede naznačiti, v čem je která část materiálu vadná a jak i kde dlužno chyby napravit, teprve pak zpravidla vzpruží se i ona místní kontrola nestatistických pomocníků k intenzivnější činnosti. Ještě líp ovšem, může-li ten statistický orgán kontrolu i nápravu zjednat sám, přímo.

Ale obojí může orgán ten arci jen tehdy, není-li vlastním zdrojům sbíraných dat příliš vzdálen, je-li dostatečně obeznámen s místními poměry a jsou-li jeho síly v takovém poměru k rozsahu sbíraného materiálu, aby bylo i fysicky možno kriticky jej probírat. To je vše arci téměř vyloučeno při jediném ústředním orgánu statistickém pro tak veliké území, jako je naše říše.

Proto je naprostým omylem, žádal-li prof. Dr. Příbram v nedávné schůzi společnosti rakouských národohospodářů ještě podstatné ztužení centralisace naší úřední statistiky a vřazení (Einordnung) zemských i obecních statistických orgánů u nás do jednotného, dalekosáhlou pravomocí a širokým okruhem úloh vyzbrojeného ústředního statistického orgánu státního. Skoupý novinářský referát (v N. Fr. Presse z 2./12. 1915), z něhož dosud jedině mohl jsem seznati obsah jeho přednášky, nedopouští arci definitivního úsudku o ní. Ale je-li referát ten správný, nelze ani dost důtklivě varovati rozhodující kruhy, by se nedaly svést omylem p. profesora, snad z nejlepších úmyslů, ale z nedostatečné zkušenosti ve vlastním sbírání statistických dat vzniklým. I když předpokládám, že P. nemíní prostě zrušiti stávající zemské i obecní úřady statistické a jejich silami i prostředky prostě posílit onen ústřední orgán státní, chce je (podle cit. referátu) rozhodně zbaviti jejich samostatnosti a přímo podříditi orgánu ústřednímu, jemuž jedině chce vyhraditi kompetenci v úřední statistice i jejím řízení.

Na první pohled by se snad zdálo, že je to v podstatě totéž, co i já jsem právě zde navrhl (sub 2.). Ve skutečnosti jest tu však veliký, zásadní rozdíl: Já chtěl bych zachovati v plné samostatnosti všechny menší statistické orgány již tu jsoucí, ba doplniti je ještě i novými, a pouze je sdružiti ke společné, účelné a jednotné práci dle jednotného plánu i vhodného rozdělení, za jejich účasti předem stanoveného — Dr. P. chce je učiniti pouhou byro-

kratickou podnoží centrálního statistického úřadu státního, bez radosti ze samostatné práce, bez vlastního zájmu na jejích výsledcích. Komu jde ve statistice ne toliko o rychlé vydávání spousty čísel, nýbrž především o vnitřní jejich pravdivost a cenu, nebude jistě v pochybnosti, která cesta je správnější. Oba chtěli bychom patrně těžiště vlastního sbírání a kontroly statistických dat přenést na menší úřady zemské a obecní, nejen v oněch paběrcích, které jim dosud zůstávají, ale i v oborech vyhrazených dosud jen statistice státní; ale jak jinak by úkol takto rozšířený prováděly moje úřady samostatné, za výsledky samy a přímo zodpovědné, výsledky také na vlastní pěst a pod vlastní firmou uveřejňující — než bezkrevné Příbramovy místní odnože vídeňské statistické centrály! Jsouce vázány jen jednotným plánem a hlavními zásadami, na společné oné schůzi s jejich účastí předem sdělanými, mohly by dle své znalosti místních poměrů, jejich zvláštních požadavků i zvláštních potřeb samy svobodně určit podrobné cesty, jimiž hodlají u nich dospět co nejbližší k ideálu vší statistiky, pravdě, mohly by dle potřeb těch samy svobodně rozšířit šetření i přes minimum, na schůzi pro všechny oblasti stanovené, mohly by také samy výsledky své práce vědecky i s hlediska zvláštních oněch potřeb svého území prakticky zpracováti a uveřejniti. Jak s jinou chutí by tu pracovaly, oč usilovněji by tu prováděly zejména také všechnu onu pracovní kontrolu, od níž, jak jsme viděli, tolik odvisí veškerá cena výsledků! A každý, kdo měl kdy příležitost déle prakticky prováděti podobné práce, jistě mi přisvědčí, že tyto psychologické momenty, to vědomí samostatnosti, vlastní zodpovědnosti i možnost předložiti výsledky světu pod vlastní firmou, jsou nesmírně důležitou vzpruhou, ba přímo podmínkou zdaru této nikterak snadné činnosti. Nepodceňujeme tedy tyto momenty zvláště teď, kdy na zdaru činnosti té a na vnitřní ceně jejich výsledků tolik záleží!

Tedy: Ne rušiti samostatné statistické orgány zemské a obecní, ne zbaviti je samostatnosti, chuti k práci i zájmu na správnosti výsledků, ale vhodně je sdružiti, dle možnosti vyvolati je i tam, kde dosud scházejí, využívat jejich pracovní schopnosti i pro obory dosud jim uzavírané a práci veškeru vhodně rozdělit mezi ně i statistickou ústřednu státní! Této možno účelně vyhraditi trojí: jednak celé provádění oněch oborů statistiky, při nichž není potřeba věcné kontroly dat tak značná (zvláště když jde o jednoduché výpisy z úředních spisů, matrik a p., dlouholetým zvykem už ustálené) a při jichž technickém zpracování možno s výhodou použití moderních technických pomůcek, jaké si ony menší úřady statistické stěží mohou opatřiti (elektrických sčítacích strojů a p.), jednak jen toto »dépouillement« dat, místními statistickými orgány sebraných a skontrolovaných, toto však jen tenkrát, když by orgányové ti nemohli dobře provést sami toto technické zpracování, při němž znalost poměrů často ještě dovede odhaliti a napravit leckterou vadu, v materiálu i po odborné kontrole skrytou, —

jednak jen sebrání, účelné srovnání, vědecké spracování a publikaci konečných výsledků prací oněch menších orgánů, ovšem jen v onom minimu, jež bylo jednotným plánem pro všechny předepsáno a umožňuje bezpečné srovnávání výsledků těch z různých částí celé říše. Vše ostatní dlužno cele ponechat jen oněm menším statistickým orgánům místním, zemským, obecním i jiným, a vhodně to mezi ně rozdělit. Kde dosud scházejí, musily by ovšem rychle býti zřízeny. Sít jejich mohla by — zvláště ve větších zemích — účelně býti doplněna ještě novým mezičlenem (snad stat. úřady krajskými).

c) Přírozeným, prostým důsledkem nových úkolů, takto všem našim statistickým orgánům vzešlých, i nutnosti zvýšené věcné správnosti veškeré naší statistiky, jest požadavek, aby všichni ti orgánové byli náležitě vypraveni vším, čeho ke zdárnému a co možná rychlému provedení úkolů těch mají zapotřebí. Kromě zmíněného již »statistického zákona« jest to především dostatečný a přiměřeně vzdělaný personál stálý, dostatečné prostředky pro občasné rozmnožení jeho dočasnými silami pro nahromaděné práce mechanického rázu (»slečinky«, studenti a p.), pak vhodné místnosti, kde by materiál netrpěl nepřehledným nakupením a personál nemožností rozložit si jej dle potřeby při zpracování, a konečně všechny ony moderní pomůcky, jež tak vydatně pomáhají prováděti rychle a spolehlivě mechanickou část prací statistických (počítací a rozmnožovací stroje a p.). To vše arci stojí peníze, ale bez toho nedá se včas poříditi nic pořádného, a peníze ty nesly by zde jistě úroky požehnané. Snad by nyní, kdy nás nutnost naučila tak snadno vydávati peníze tisíckrát větší, našla se u rozhodujících kruhů snáz než jindy nálada i pro tyto výdaje, dojista velmi produktivní.

Že by k nutnému »náležitému vypravení« všech našich statistických orgánů patřila také revise jejich vedoucích úředníků a umožnění častějších společných porad jejich, nemusím snad ani odůvodňovati.

3. Konečně — last not least! — jest k vytknutému cíli nezbytně potřebí, aby se v kruzích co nejširších vyvolalo a utvrdilo vážné **přesvědčení o potřebě a užitečnosti řádné statistiky**, ochota poskytovat jí včas a dle pravdy potřebná data, vědomí, že tím a jen daty správnými poslouží i vlastním svým zájmům. Musí vymizeti všeliká nevážnost ke statistice, ale i nedůvěra a neochota k ní. Musí zevšeobecněti poznání, že každý stát má v podstatě tak dobrou statistiku, jak vážně se na ni dívají jeho občané: Dávají-li jí data špatná, nemohou od ní žádati dobrého poučení a plynoucích z toho prospěchů. Mnohé sic napraví podivuhodná moc známého »zákona velkých čísel«, vyrovnávající navzájem ve velkém celku celé řady chyb v jednotlivostech, — ale vše napravit nemůže, zvláště je-li těch chyb příliš mnoho a jdou-li většinou týmž směrem; tím méně pak možno na ni spoléhati, kde jde o používání čísel i za menší

celky a kde nutno pro srovnávání i pro celek spoléhati i na správnost těchto menších čísel! Mnoho také může tu pomoci zmíněný »statistický zákon« a jím uložené povinnosti i zákazy, — ale opět nemůže pomoci sám: pouhá povinnost bez vlastního vědomí širokých kruhů o užitečnosti její nestačí dle nesčetných zkušeností sama k zajištění úplnosti a správnosti sbíraných dat.

Proto tedy, jak již svrchu naznačeno, čerpejme všichni také ve statistice poučení ze zkušeností válečných a pracujme všichni, každý na svém místě, na včasném a účelném vybudování této předůležité pomůcky našeho hospodářského i jiného znovuzrození po válce!

ZPRÁVY.

Celní odloučení a celní jednota Rakouska s Uherskem.

Tajný rada, člen panské sněmovny a guvernér největšího bankovního ústavu v Rakousku, rakouského ústavu pro pozemkový úvěr, Dr. Rudolf Sieghart, vydal v létě 1915 knihu,*) v níž na podkladě zevrubného aktového vylíčení dějin rakousko-uherské mezicelní čáry chce, »dříve nežli obě vlády nastoupí křížovou cestu vyrovnávacích vyjednávání«, širším kruhům vyložití, »co oba státy říše v celním společenství mají a jak její obyvatelé nyní i vždycky všechno musí nasaditi, aby tohoto těžce dobytého statku střežili a uhájili«. V obrysech a ve svých historických oddílech byl spis hotov již v r. 1899, výtah z něho přednesl autor v březnu 1900 při své habilitaci před profesorským sborem právnické fakulty university vídeňské, dokončil je však teprv nyní po 15 letech, čerpaje z této práce »důvěru a útěchu«, že i v dunajské monarchii přes všechny odpory vždy pronikne to, co dějinně jest nutno. Tedy kniha vlastně tendenční, s úkolem dovoditi nezbytnost celního společenství pro rakouskouherskou říši a zejména získati pro zachování celní jednoty Maďary zdůrazňováním prospěchů, jaké právě pro uherskou polovici z celního společenství vzešly: líče s láskyplnou zevrubností jeho dějiny buduje autor — jeden z hlavních tvůrců posledního vyrovnání rakouskouherského — z často staletých spisů a statistických výkazů výmluvný plaidoyer pro celní unii rakouskouherskou, vyjadřuje však nepochybný rozhodný odpor proti celní unii Rakousko-Uherska s Německem. Dospěl autor k svému přesvědčení teprv výsledkem studia historického či vybíral a řadil historické jevy dle tendence již předem vytčené? Nechť tak či onak, s českého stanoviska musíme knihu vítati: Předlitavsko již dle svého zeměpisného seskupení, pohled na mapu o tom přesvědčí, není v moderní době s to, aby samo tvořilo izolovaný hospodářský či politický celek, musí býti k jinému souvislejšímu celku připojeno nebo s ním spojeno, a kdyby to nebylo s Uherskem, bylo by to dříve či později s Německem: proto všichni, kdož přejí si samostatné a silné Rakousko, přirozeně jsou proti rozloučení

*) Zolltrennung und Zolleinheit. Die Geschichte der österreichisch-ungarischen Zwischenzoll-Linie. Nach dem Akten dargestellt von Dr. Rudolf Sieghart, Wien 1915.